

kih *narave* kreposti in strasti spravljati v lepo soglasje“ je ena izmed prvih misli njegovega estetskega razglabljanja. Kot najbolj sama po sebi umevna se neposredno ne oglašča često v njegovih kritikah, v vseh pa je nevidno pričujoča in delujoča. Biti „zrcalo časa in stati na vogelnem kamnu *narodskega* života“ je tretja zahteva, tretji kriterij, ki je posebno aktiven v kritikah o „Iliji Gregoriču“ in o „Desetem bratu“, dasi se oglašča tudi v takih sodbah kakor je ona o Stritarju, ki govori o vplivu „izobražene družbe velicih mest“. Ali vse tri zahteve prerašča in izpopolnjuje najvišja, ki je skrivnost in zadnje merilo: *čarobnost*.

Edini kritik njegovega časa na Slovenskem, ki ga je nekako mogoče primerjati z njim, je Stritar. In vendar, kolikšna razlika! Stritar je samo lepoumnik, ki povsod posnema površino z lagodno krettnjo. Nikoli in nikjer ni mukoma tipal v globine kakega dela in ni naporno prisluškoval tajnemu snovanju človeških moči v njih, marveč je ljubil vnani sijaj umetniških del in se zadovoljeval z užitki te ljubezni.

Elementaren, kakršen je bil v vsem, je bil Levstik tudi kot kritik in je z roko, ki si ni pomišljala, iskal po stvorih človeške fantazije. Pri tem sta ga vodila popolnoma nepodkupljiv pogled, jasna misel in oster čut za zvezo med ustvarjanjem in tvorcem. S temi sredstvi je ustvaril navzlic prisilnemu molku, tako rekoč sam zase, nekaj velikih kritik, ki jim je treba priznati večjo pomembnost, nego je zgolj literarna. V literarnem svetu bodo ostale vzorne. Vsak slovenski kritik, ki bo obdarjen s pravo kritično strastjo, bo v njih našel pouk in potrdilo za svoje delo. Misleči slovenski svet pa lahko še danes in bo lahko tudi v bodoče v njih črpal pravo pojmovanje umetnosti, pravo razumevanje življenja in človeka, v osebнем ravnanju Levstika-kritika pa visok primer junaške in požrtvovalne resnicoljubnosti.

SRČNO VINO

A L O J Z G R A D N I K

O koliko natočimo, srce,
od tebe vina in ga damo piti,
ko so še tvoji mladi viri skriti
in zanje duša sama še ne ve!

Ko sladko vre, si žejo z njim gasé
življenja romarji pobožni, zviti
komedijanti, gliste, paraziti,
vlačuge in device in tatjé.

O, kako rezko je in trdo, staro,
okaljeno z grenkobo in prevaro.
„Kje, kje ste gosti?“ srce polno plaka.

Nihče ne stopi več iz znanih vrst,
nihče ne trka več in več ne čaka
in žejna čaka samo črna prst.

NAPIS NA GROBU MLADEGA DEKLETA

(Stare besede.)

A L O J Z G R A D N I K

N e bodi nanjo zdaj, siroto, huda,
saj ni hodila še po tebi mnogo,
in če hodila je, le z lahko nogo,
nikar preveč ne tišči nanjo, gruda.

V BORBI

A L O J Z G R A D N I K

Č e gledam blatnognili mir močvar,
v njih žab in glist ugodje in mušic
in vidim lok brezkrvnih hrbtenic,
pot krtov, vlag plesnivost, smrad sopar —

ni me, življenje, strah tvojih ovir
in mi še ljub odpor je tvojih skal:
samó ob njih se peni v iskrah val
in v ritma toku le šumi nemir.

Če reka s prilagojeno vijugo
prst odjenljivo ruši le, vsevprek
s prstjó in peskom sebe še zasipa.

Kaj naj življenje bo brez sil utripa?
Le tok, ki se zaganja v kršni breg,
v globine reže si kamnito strugo.